

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XVI—XVII

BELGRADE
1985—1986

<http://www.balcanica.rs>

ИЗАБРАНИ ЕТНОЛОШКИ СПИСИ

Franjo Baš, *Stavbe in gospodarstvo na slovenskem podeželju*, Slovenska matica, Ljubljana 1984, 382.

Словенска матица направила је добар потез објављујући изабране етнологске радове Фрање Баша, словеначког етнолога, музеолога и историчара. Књигу је за штампу припремио Ангелос Баш, а пропратну студију написао проф. др В. Новак. То је заокружена тематска монографија о зградама и привреди, о њеним разним гранама које су биле од значаја за развој и културни ниво словеначког села углавном од XVIII до XX века. О међусобној узрочности и повезаности та два проблема дати су у књизи многи примери.

Свим питањима Фрањо Баш је прилазио као етнолог, историчар и географ, што је по општем образовању и био. Почео је студије географије и етнологије на Бечком универзитету (код Хаберланда), а 1921. наставио на Универзитету у Љубљани, где је студирао географију и историју. Кроз свој скоро четрдесетогодишњи стваралачки период бавио се проучавањем куће, економских зграда, разних пољопривредних грана и привредних делатности. Неке од ових делатности су биле почети данас врло развијених индустријских грана у Словенији (као топљење гвоздене руде, стакларство, на пример).

Садржај књиге чини пет тематских целина: 1) *стамбена кућа* (8—137 — Увод у историју стамбене куће у Словенији, Из историје куће у Кропи, Рударска кућа у Идрији, Кобански храм, Дравчарјева димница, Сеоско покућство у Подравју и Помурју); 2) *привредне зграде* (140—168 — Привредне зграде у Словенији, Привредне зграде у Савињској долини); 3) *пољопривреда* (168—244 — Животни стандард сељака, Примеда на пожигалиштво, Карта мотика у Словенији, „Изгони“ на Дравском пољу, Хмељарство у Савињској долини, Ка питању штајерске пресе); 4) *сеоски занати* (244—292 — Задречки грнчари,

цеховско ткалство у Дравској долини, Похорско стакло; 5) *општи преглед културе* (292—312 — О карактерологији становништва Штајерског подравља, Човек и народна култура у доњој северно-источној Словенији); ради целовитости сагледавање Башеве делатности објављена су и два његова *осврта*. Поједина поглавља у књизи чине расправе настале у разним временским периодима. Из њих се јасно види, без обзира на то што је Баш стварао до шездесетих година, да су његов избор проблематике и њена обрада веома блиски данашњим погледима на етнологску проблематику. Фрањо Баш још пре пола века у етнологским проучавањима излази из сеоских и сељачких оквира. У обради неких питања је и данас актуелан. У питањима која је обрађивао Фрањо Баш увек полази од њихове историјске појаве, трајања до савремених облика. Проблемима сеоске привреде, односно културе прилази широко и обухвата све оне елементе који су утицали на целокупан друштвено-економски развитак одређеног простора.

Најопширније и најразноврсније је проучавање куће. У својим истраживањима он је полазио од једноставних облика станишта на селу („димнице“ — куће са отвореним огњиштем). Али исто тако Фрањо Баш је први од наших етнолога проучавао ратничку кућу, кућу рудара, ковача и др. који су градњом специфичних облика станишта дали свој удео у формирању општег стамбеног фонда Словеније, нарочито од XVII до XX века. Овим својим приступом Фрањо Баш је први наш етнолог који овако широко схвата народну културу и њене етнологске оквири. Ф. Баш, исто као и Ј. Цвијић и А. Мелик увиђа значај природне средине, коју као и С. Вукосављевић повезује са занимањем и становањем човека. На таквим схватањима

ма почивају његова проучавања куће везана за различита, у неким селима (па и пределима) карактеристична занимања. Проучавајући, на пример, кућу у Кропи, Фрањо Баш обухвата сва она занимања која су укључена у процес производње гвожђа и израде предмета од њега. Полазна тачка за ово је био податак да је 1769. године у производњи у Кропи радио 21 ливац и фуџинар, 136 израђивача ексера, 108 рудара, 130 ћумуриџа и дрвосеча као и 11 возача и тесара. Ако се овоме додају и други чланови породице претпоставља се да је око 800 до 1.200 становника у то време живело од ових делатности. Фрањо Баш запажа да је Кропа од свих сеоских словеначких насеља у којима се прерађивала гвоздена руда била најмање аграрна. То је, по Башу, био један од услова што се управо овде развио раднички начин становања карактеристичан за словеначки вид раног капитализма.

Настанак и развој рударске куће, у Идрији, руднику живе у Словенији, предмет је расправе у којој су пропраћени услови изградње специфичне вишепородичне рударске куће и начин живота рударске породице. Фрањо Башу је рударска кућа показатељ за приказ рударског живота, ковачка кућа за приказ живота и делатности ковачке породице, исто као што је виноградарска за виноградарске крајеве или меркантилистичка кућа за живот словеначке варошице и града. Од посебног је значаја расправа о кобанском храму у којој Баш развија теорију о развоју куће са отвореним огњиштем и развоју и функцији појединих простора у њој.

У Башевом стваралаштву музеологија заузима важно место. У овој књизи то његово интересовање одсликава се кроз рад о „Дравчаревој димници“ која је обрађена као споменик народног градитељства, као споменик материјалне културе а приказан и целокупан живот и рад породице. Изучавајући развој појединих елемената покућства, Баш их по-

ставља и посматра у њиховом узрочном контексту и историјској условљености настанка и нестанка.

Посебно поглавље књиге чине радови у којима је реч о неким питањима из аграрне привреде, о неким пољопривредним културама као, на пример, хмељу у Савињској долини, или виноградарству и воћарству у источном делу Словеније, који су имали вишеструки значај за општи словеначки друштвено-економски развој. Кроз аграрни систем крчења и обрађивања, помоћу пађења (пожигалиштво), приказан је континуитет неких аграрних елемената од римске епохе, преко културе касније досељених Словена, све до савремених појава.

У поглављу о сеоским занатима који су у ствари нека врста допунске делатности, на специфичан начин историчара-етнолога обрађен је грнчарски занат, ткање и израда стакла.

Делатност грнчара везана је за постојање отворених огњишта. У XVIII веку постојао је грнчарски ред у који су могли бити уписани само сиромашнији сељаци којима је грнчарство било основни вид привређивања. Такав ред имао је своја правила за регулацију израде предмета и њихове продаје. Крајем XIX века нестајањем отворених огњишта почиње да се гаси и ова делатност.

Ткачи су такође удруживани у цехове — еснафе. Имали су своја правила која су одређивале обавезе и права чланова.

Израда стакла у Похорским шумама може се сматрати у неку руку као претеча касније фабричке стакларске индустрије. У Похорским шумама у којима је било кремена и дрвета цветала је од 1719. до 1908. израда стакла и стаклених предмета за домаћинство. Похорско стакларство развијало се под утицајем чешког.

Занимљива су за науку о народу два рада која говоре о неким општим духовним карактеристикама Словенаца у Штајерској. У њима долази до изражаја културна повезаност поднебља и човека у географској и

историјској димензији. Реч је о народном веровању и стваралаштву а посебно о занатима, саобраћају, сезонском раду, станишту, ношњи, исхрани као и о друштвеној и духовној култури становништва Североисточне Словеније.

Избором радова који су објављени у овој књизи тематски је заокружена стручно научна делатност словеначког етнолога, који је својим научним, музеолошким као и уређивачким радом себе уградио у словеначку етнологију. Из садржаја се види да Фрањо Баш сва питања која обрађује проматра просторно и дијахроно. Појаве се проматрају компаративно, што омогућава сагледавање развоја нашег културног наслеђа у ширим средњеевропским и балканским оквирима. Из укупне Башеве делатности која се усредсређује на разматра-

ње терминологије, материјалне културе, духовних особености и друштвеног живота јасно је да етнологија носи сва битна обележја историјске науке.

Студија проф. В. Новака, објављена на крају књиге о животу и делатности Фрање Баша, поткрепљује сазнања да је реч о врсном етнологу чији радови имају шири и подстицајни методолошки, садржајни и општи научни значај. Башев приступ проучавању етнологских појава и проблема представља видан допринос развоју етнологских погледа на живот и свет. Он културно народно наслеђе, пре других наших етнолога, прати целовито, у његовом развоју и у руралним и урбаним срединама, а то је за Башево време (1899—1967) био знатан етнологски научни помак.

Бреда Влаховић

КАТАЛОГ СЛОВЕНСКО-РУСКИХ РУКОПИСНИХ КЊИГА

Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, Хранящихся в СССР XI—XIII вв, изд. Академия наук СССР, Москва 1984, 403.

Археографска комисија при Одељењу за историју Академије наука СССР већ дуже време припрема *Сводни каталог* многобројних рукописних књига које се чувају у библиотекама, архивима и музејима на територији Совјетског Савеза. На реализацији овога пројекта ангажован је велики број историчара, претежно палеографа, на чијем челу се до смрти налазио академик М. Н. Тихомиров. Комисија је одалучила да се напишу и објаве у облику каталога све глагољске и ћиријаске књиге настале до краја XV века. Изласком из штампе ове публикације, која у хронолошком погледу обрађује рукописе од XI до краја XIII века, испуњен је први део замишљеног плана.

Начин приказивања рукописа оцртао је у предговору председник Археографске комисије С. О. Шмит. Тај метод рада усвојен је на основу брижљиво извршеног

планирања, широких консултација и после читавог низа припремних радова, у оквиру којих је штампан *Претходни списак словенско-руских рукописа XI—XIV века* (1966). У основи тог методолошког начела заступљени су сви елементи неопходни за стране осветљавање једног рукописа са материјалне, историјске, палеографске, филолошке, историјско-уметничке, текстолошке и књижевноисторијске стране. Као образац, он је већ прихваћен од стране међународне славистике и код нас се успешно примењује у пракси.

Распоред описаних наслова у *Сводном каталогу* извршен је по хронолошко-алфабетском принципу. Каталог је подељен на шест поглавља, чију основу представљају векови (XI, XI/XII, XII, XII/XIII, XIII и XIII/XIV). У оквиру векова прво су наведене тачно датирани књиге, после њих